

TRT PROGRAMLARININ DENETİMİ

I - DENETİM NEDİR?

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, gerek radyo gerek televizyon programlarının hazırlanması ve yayınlanması sırasında programların denetimi ilkesine dayalı olarak yayınlarını gerçekleştirmektedir.

TRT'de denetim, hazırlanan programların; Anayasa, Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu'ndan doğan yayın esas ve görevleri, ilgili kanun, tüzük, TRT Kanununun 5. maddesinde ve 3984 Sayılı Kanun'un 4. maddesinde belirlenen yayın esasları, Yönetim Kurulu Kararları, ilgili yönetmelikler, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında yönetmelik, yıllık genel yayın planı ve yazılı emirlere göre, metin, görüntü ve ses bakımından yayından önce incelenerek yayınlanmasına veya yayınlanmamasına karar verilmesi ya da yapılan ekleme ve çıkarmalarla yayınlanmasının gerekçeli olarak tespit edilmesi demektir.

II - TRT'DEKİ DENETİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

24.12.1963 tarihinde TBMM'de kabul edilen 359 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kanunu ile özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak kurulan TRT'nin ilk yıllarında herhangi bir program denetimi yoktu. Bugünkü haliyle denetim kademeleri de bulunmuyordu.

359 Sayılı Kanun metninde, bugünkü 2954 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu ve 3984 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun'da belirtilen yayın ilkeleri de yoktu.

İlk yıllarda hazırlanan programlar, ilgili şube müdürlerinin gözetiminde hazırlanıyordu. Daha sonraki yıllarda üretilen program sayısındaki artış nedeniyle programı hazırlayanlar ile hazırlayanlar arasındaki ilişkinin ve gözetimin zorlaşması sonucu programları denetleme gereği duyuldu. Bunun üzerine 1966 yılında Etüd Planlama Dairesi uzmanlarına radyo için hazırlanana söz programlarının denetim görevi verildi. Merkez Program Dairesi uzmanlarının da denetime girmesiyle bu iki daire arasında zaman zaman anlaşmazlık yaşandı.

1968 yılında başlayan Televizyon yayınları denetim işleminin önemini bir kez daha hatırlattı.

Ancak 1971 yılındaki askeri yönetimin müdahalesi sonucu Anayasa ve TRT yasası değiştirilerek Kurumun özerkliği ortadan kaldırıldı.

1971 yılında yapılan yeniden yapılanmada Program Yardımcılığına bağlı Denetim Müdürlüğü kuruldu. Genel Müdür adına son denetim yetkisi olan bu müdürlük daha sonra Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı adını aldı ve Genel Müdür'e doğrudan bağlı olarak çalışmaya başladı.

1980 askeri müdahalesi sonrasında halk oylaması ile kabul edilen 1982 Anayasası ve 1983 yılında çıkarılan 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu çerçevesinde bugünkü denetim mekanizmasının temelleri atıldı.

III - YAYIN DENETLEME KURULU

a - KURULUŞ

Yayın Denetleme Kurulu, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu'nun yayınlayacağı programların son denetiminin yapılması ve bunun yöntem ve ilkelere bağlanması sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kurul, 2954 Sayılı Kanun ve TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliği ile oluşturulmuştur.

1- 2954 Sayılı Kanun

11.11.1983 tarihinde kabul edilen 2954 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu'nun 16. maddesi ile belirlenen Kurum'un teşkilat yapısı içerisinde Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı sayılmıştır.

Aynı Kanunun 31. maddesi ile de Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı'nın görevi, programların son denetimi şeklinde belirlenmiştir.

Ayrıca 31. maddede denetimin nasıl olacağının yönetmelikle belirleneceği, yayınların TRT Kurumu dışında yayından önce hiçbir kişi ya da kuruluş tarafından denetleyemeyeceği hükmü getirilmiştir.

2- TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliği

23.8.1989 tarih ve 20261 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği'nin 18. maddesi ile Yayın Denetleme Kurulu'nun görevleri ve kuruluş şekli belirlenmiştir.

Bu yönetmelikle Yayın Denetleme Kurulu'na; denetimi, belirlenen ölçütlere göre yapmak, denetim sonucunda cezai veya idari kovuşturmayı gerektirecek hususların tesbit edilmesi halinde durumu bir rapor ile Genel Müdür'e bildirmek, denetim sonrası yayınlanan programların denetime uygun yayınlanıp yayınlanmadığını izlemek görevleri verilmiştir.

3- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik

2954 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu ile belirlenen Yayın Denetleme Kurulu, 23.08.1989 tarih ve 20261 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Kuruluş ve Görev Yönetmeliği öncesinde görevlerini 2954 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak 24 Temmuz 1984 tarih ve 18468 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik ile yerine getiriyordu.

Bu yönetmelik şu an uygulanmakta olan denetim işlemi içerisinde uygulanmaya devam etmektedir.

b- YAPISI

Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı yapısı içerisinde Genel Müdür'e doğrudan bağlı Kurul Başkanı, iki Kurul Başkan Yardımcısı, Ankara, İzmir ve İstanbul'da bulunan üyeler, Yayın İzleme Servisi ve Büro bulunmaktadır. Başkanlık içerisinde bulunan büro beş ayrı biçimde hizmet vermektedir.

-Evrak Kayıt Bölümü,

Yılda 40 bine yakın gelen programların kayıtları, özlük işleri, demirbaş ve kitaplık hizmetleri ile günlük rutin işleri yürütür.

-TV Denetim Koordine Hizmetleri Bölümü,

Kurula Ankara TV Müdürlüğü, Eğitim - Kültür, Eğlence, Drama, Yayın - Yönetim, GAP, Din ve Ahlak, Belgesel, Çocuk ve Gençlik, ile Sestendirme Müdürlüklerinden gelecek olan günlük

programların süre, bölüm ve saatlerini tesbit etmek, üyelerin denetimi rasyonel bir şekilde yapmaları için gerekli koordineyi sağlamak ve kayıtları yapmak bu bölümün görevidir.

-Televizyon Programları Bölümü,

Denetim için gelen programların kayıtlarının yapılması, Başkanlıkça yapılan havaleden sonra programlara ait bantların ayrılmasından sonra üyelere verilmesi, denetim yapıldıktan sonra bu programlara ait kayıtların ayrımı, Televizyon Dairesi'ne gidecek olanların ayrılarak, kayıtlar kapandıktan sonra gönderilmesi bu bölüm aracılığı ile sağlanır.

-Radyo Programları Bölümü,

Gerek Ankara gerek Bölge Radyosu Müdürlüklerinden gelen radyo programlarının kayıtlarının yapılması, bunların üyelere gönderilmesi, denetim sonucu düzeltmelerin yayının aksamaması için derhal ilgili ünitelere fakslanması, denetlenen programın ayrımını yaptıktan sonra Radyo Dairesi Başkanlığı'na gönderilmesi işlemlerini yapar.

-Arşiv Hizmetleri Bölümü,

Görevi; bir yılda gelen 40 bine yakın programların Arşiv Yönetmeliği çerçevesinde, arşivlemek ve 3 yıl süre ile hizmete hazır bir durumda saklı tutmaktır.

c- GÖREV VE SORUMLULUĞU

Yayın Denetleme Kurulu, 2954 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu'nun 31. maddesi gereğince yayınlanacak programların son denetimi ile görevlidir.

Kurul, bu denetlemeyi "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik" uyarınca yapmaktadır.

Yayın Denetleme Kurulu'nun denetlediği yayınlardan doğacak cezai ve hukuki sorumluluklar, 2954 sayılı Kanununun 28. maddesindeki esaslara göre belirlenmektedir.

"MADDE:28- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayınları yoluyla işlenen suçlardan veya haksız fiilden, yayın tesbit yoluyla yapılmışsa, metni yazan veya sesi tesbit ederken, bu metni veya tesbiti fiilen kontrol eden ve yayını fiilen yöneten ve kontrol eden kişiler sorumludur."

Bu çerçevede açılacak davalar personel aleyhine değil, Kurum aleyhine açılır. Ancak sonucun sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.

Bu aşamada Kurul'un denetimi yaparken esas olarak ele aldığı ölçütleri sırasıyla inceleyelim:

1 - Anayasa ve Kanun

TRT'de yayınlanan programların denetimi yapılırken son denetim ile ilgili yönetmelikte Kanundan doğan yayın esasları ve görevleri dikkate alınır. Yönetmelikte, denetimin Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, cumhuriyeti korumak gibi ilkelere uygun olarak yapılması gerektiği belirtilmiştir.

2954 Sayılı Kanununun 5. maddesinde belirtilen yayın esasları Yayın Denetleme Kurulu'nun son denetiminde ölçüt olan ilkelerdir.

Bunların yanında 20 Nisan 1994 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3954 Sayılı Kanunda, yayın ilkelerinin sayıldığı 4. maddeyi de Kurul gözönünde bulundurmaktadır. Kanun'un 35. maddesi TRT'yi Kanunda belirlenen yayın ilke ve esaslarına uygun yayın yapmakla yükümlü kılmış, ihlali durumunda uyarı cezası verileceğini açıkça ortaya koymuştur.

2 - Yönetmelikler

Yayın Denetleme Kurulu Kanunla kendisine verilen son denetim görevini 24 Temmuz 1984 tarih ve 18468 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik" uyarınca yerine getirmektedir.

Yönetmelikle son denetimin yöntem ve ilkeleri, denetimin hangi ölçütlere göre yapılacağı ve sorumluluğun kime ait olacağı belirlenmiştir.

3 - Genel Yayın Planı

TRT Kurumu Kanun gereği olarak 1972 yılından beri yıllık genel yayın planları hazırlamakta ve her yıl değişen şartlar doğrultusunda geliştirmektedir.

Genel Yayın Planlarında radyo ve televizyon ile ilgili yayın esasları ve yapılacak yayınların hangi plan çerçevesinde yapılacağı belirtilir. Yapılan programların bu plana uygun olması gerekmektedir.

4 - Yazılı Emirler

Yönetmelikte denetimin hangi esaslara göre yapılacağı belirtilirken, bu esaslar içerisinde yazılı emirler de sayılmıştır. Bununla ilgili olarak 23.8.1989 tarih ve 1299 sayılı bir genelge mevcuttur. Bu genelgede de denetim ile ilgili birtakım kurallar belirlenmiştir.

IV - DENETLEME İŞLEMİNİN UYGULAMA AŞAMALARI

a - DENETİM AŞAMALARI

Şu anki durumda denetim, kademeli sistem şeklinde yapılmaktadır. Bu kademeler sırasıyla; Ön Denetim ve Redaksiyon, Başkanlık ve Son Denetim'dir.

Prodüktör radyo veya televizyon programını hazırladıktan sonra, program denetimde şu aşamalardan geçer.

1 - Ön Denetim ve Redaksiyon,

Yapımcı, Şube Müdürünün onayını aldıktan sonra programını önce bağlı olduğu radyo ve televizyonlardaki Ön Denetim ve Redaksiyon Müdürlüklerine gönderir. Program burada incelendikten sonra Başkanlık denetimine gönderilir.

2 - Başkanlık Denetimi,

Ön Denetim ve Redaksiyon Müdürlüğündeki incelemeden sonra radyo programları Radyo Dairesi Başkanlığı'na, televizyon programları da Televizyon Dairesi Başkanlığı'na gönderilir.

Programlar, bu başkanlıklara bağlı Denetim Müdürlüğü denetçileri tarafından ikinci kez incelenir ve son denetime gönderilir.

3 - Son Denetim,

Radyo ve Televizyon Dairesi Başkanlıklarından gelen proramlar son olarak Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından incelenir, karara bağlanır, geldiği yoldan geri gönderilir.

Bu aşamadan sonra radyo programlarının denetimi tamamlanmış olmaktadır. Ancak televizyon programlarının denetiminin tamamlanması için görüntü denetiminin de bu kademeli sistemden geçmesi gerekmektedir.

Bu denetim aşamaları radyo programları için bir hafta, televizyon programları için iki hafta sürmektedir.

Yapılan son denetim aşamasında program ile ilgili olarak düzeltme kararı verildiğinde, yapımcıya program geri gönderilerek gerekli düzeltmelerin yapılması istenir. Program, düzeltmeler yapıldıktan sonra yayınlanır.

Ancak program için yayınlanamaz kararı verilirse, 3 üyeden oluşan bir komisyon kurularak yeniden denetim yapılır. Bu komisyonun vereceği karar kesindir.

b-HABER DAİRESİNCE HAZIRLANAN PROGRAMLARIN DENETİMİ

2954 Sayılı Kanun TRT radyolarında ve televizyonlarında yayınlanacak programların son denetimi için Yayın Denetleme Kurulu'nu görevlendirmiştir. Bu denetimin esaslarının da yönetmelikle belirlenmesi gerektiği yine bu Kanunda vardır.

Buna dayanılarak yapılan son denetimle ilgili yönetmelikte, Yayın Denetleme Kurulu'nun hangi programları denetleyeceği sayılırken haber ve haber programları Kurul'un denetimi dışında tutulmuştur.

TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin 21. maddesiyle Haber Dairesi Başkanlığı anlatılmış ve görevleri belirlenmiştir. Haber Dairesi'nin görevleri arasında; haber bültenleri, haber programları ve Daire'nin sorumluluğuna verilen yayınları, kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla denetlemek görevi sayılmıştır. Buna dayanarak, haber ve haber programlarının denetimi Haber Dairesi'nce yapılmaktadır.

Programları denetleme görevi Kanunla Yayın Denetleme Kurulu'na verilmişken Haber Dairesi'nin program denetlemesi 2954 sayılı Kanuna aykırı olmaktadır.

c - CANLI YAYINLAR

Canlı yayınlanan programların yayından önce bir ön denetime tabi tutulması teknik olarak gerçekleştirilememektedir. Yayın Denetleme Kurulu'nun da bu tür yayınlarda denetleme yapması olası değildir. Dolayısıyla da bu tür yayınlardan dolayı bir sorumluluğu yoktur.

Bu tür yayınlardaki sorumluluk yürürlükten kaldırılan 359 Sayılı Kanunda, yayında konuşan ve yayını fiilen yöneten ve denetleyen kişiye ait olarak belirtilmiştir.

2954 Sayılı Radyo - Televizyon Kanunu'nda ise bu konuyla ilgili açık bir hüküm yoktur. Ancak bu özellikler dikkate alındığında sorumluluğun benzer bir yapıda olduğu görülmektedir.

V - SONUÇ

Denetim olayı TRT'nin yaptığı yayıncılıkta hiçbir zaman bir sansür olarak nitelendirilemez. Kamu hizmeti yayıncılığı görevini yerine getirmekte olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu yayınlarında her zaman özdenetim yapmak zorundadır. Bunun sağlanması için de 2954 sayılı Kanun ile Yayın Denetleme Kurulu oluşturulmuştur.

2954 sayılı Kanun ile Yayın Denetleme Kurulu'na son denetim görevi verilmiştir. Bununla ilgili de yönetmelik hazırlanmıştır. Radyo ve televizyonda yayınlanan programların en son denetlemesi Yayın Denetleme Kurulu tarafından yapılmaktadır. Son denetim öncesinde ise iki kademeden oluşan ön denetim ve redaksiyon ve başkanlık denetimi vardır. Program yapımcısının da programı hazırlarken uyguladığı özdenetim ise denetimin ilk aşamasıdır. Bu çerçevede denetim olayına baktığımızda kademeli ve karmaşık yapı ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda bu kademeleri ayrıntılı olarak yazmıştık. Denetimin her kademesinde denetim adına aynı işlem yapılmaktadır. Programın yapımcısı hazırlıkları yaparken ve programı yayına hazır hale getirene kadar ki tüm aşamalarda uymakla yükümlü olduğu kuralların çerçevesinde programını hazırlamaktadır. Yani bir anlamda ön denetim yapmaktadır.

Bu aşamadan sonra aynı kurallarla bağlı üç denetim kademesi daha vardır. Ve her biri, bir önceki denetimden gelen programı yeniden denetlemektedir. Program üç denetim kademesinden geçtikten sonra yayına girmektedir.

Kanımcı burada herşeyden önce denetlenmiş bir programın bir sonraki denetim kademesi tarafından yeniden denetlenmesi yanlış bir uygulamadır. Kurum personeli olan ve Kurum'un sorumluluğunu bilen

bir yapımcının programını üç kademede değerlendirmek, yapımcıya olan güvensizliğin ifadesi de sayılabilir.

Bu nedenle Kurum kadrosunda bulunan yapımcının hazırladığı programın denetimi, 2954 sayılı Kanunla da görevlendirilen Yayın Denetleme Kurulu'nun son denetimi şeklinde yapılabilir. Ancak Kurum dışı yapılarda dış yapımcıların Kurum'un sorumluluğunu yeterince bilmemeleri gözönüne alınarak ve Yayın Denetleme Kurulu'nun standart bir denetim yapabilmesi için ön denetim mekanizması çalıştırılabilir.

Çünkü bu kademelerin varlığı, aşırı zaman kaybı, programın güncelliğini yitirmesi, gereksiz bürokratik işlemler, fazla personel istihdamı gibi problemleri ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmamız çerçevesinde görüştüğümüz Yayın Denetleme Kurulu Başkanı İlhan Baş konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Denetimin böyle olmasını arzu edenler, programlar ne kadar çok kademede incelenirse, hatalar o kadar azalacağını düşünmüş olmalılar. Oysa, sonuç beklenenin tam tersi olmuştur. Aşağıdakiler ‘nasıl olsa üst denetimde bakarlar’, yukarıdakiler ‘nasıl olsa daha önce incelenmiştir’ gibi düşünceyle, işlerini gerektiği kadar ciddiye almamaktadır. Bu da denetim hizmetinin sağlıklı yapılmasına sebep olmaktadır.”

Kademeli denetimin ortadan kaldırılmasıyla oluşacak, sağlıklı bir denetim Kurum’ca belirlenen yayın politikasının bütün yayınlarda ortak uygulanmasını sağlayacaktır.

Çalışmamızda ortaya çıkan bir başka nokta da, haber ve haber programlarının denetiminin Kanuna aykırı bir şekilde Kuruluş ve Görev Yönetmeliği uyanınca Haber Dairesi’nce yapılmasıdır.

Yürürlükteki 2954 Sayılı Kanun ile Yayın Denetleme Kurulu’na verilen programların denetimi görevi, program ayırımı yapılmadan tüm programlar içindir. Son denetim görevi içerisinde haber ve haber programlarının da denetimi vardır.

Bu Kanuna karşın önce son denetim ile ilgili yönetmelikle haber ve haber programlarının denetimi, Yayın Denetleme Kurulu’nun görevleri arasından çıkartılmış, daha sonra Kuruluş ve Görev Yönetmeliği ile bu görev Haber Dairesi’ne verilmiştir. Bu ise açıkça Kanuna aykırı bir işlemdir.

Çünkü Kanuna göre yayınlanan programlardan dolayı sorumlu olan makam Yayın Denetleme Kurulu’dur. Haber ve haber programlarından doğacak sorumluluk durumunda Yayın Denetleme Kurulu denetim yapmadığı için ortaya sakıncalı bir durum çıkacaktır.

Anayasa'nın 133. maddesindeki değişiklikle özerk bir yapıya kavuşan TRT'nin yürürlükteki yasası, 3984 sayılı Kanun ile oluşan yasal duruma göre yeniden düzenlenmeli ve yeni TRT Yasası içerisinde bu durumlar gözönüne alınarak, Kanuna uygun hazırlanacak yönetmelikler ile ortaya çıkardığımız sakıncalar giderilmelidir.

KAYNAKÇA

- 1.İÇEL Kayıhan, "Kitle Haberleşme Hukuku", Beta Yayınevi, İstanbul 1990.
2. "TRT 1996 Genel Yayın Planı", TRT Basım Yayın Müd. , Ankara,1996.
- 3."TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliği", TRT Basım Yayın Müd., Ankara, 1994.
- 4."2954 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu", TRT Basım Yayın Müd., Ankara, 1990.
5. "3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve yayınları Hakkında Kanun", TRT Basım Yayın Müd., Ankara,1994.

Görüşme

Baş İlhan (TRT Yayın Denetleme Kurulu Başkanı) ile görüşme, 15 Haziran 1994, Ankara.